

FARZAND TARBIYASIDA PSIXOLOGIK YONDASHUV

Edilova Gulira'no Ruziqulovna

*Qashqadaryo viloyati Kasbi tuman MMTBga qarashli
18-umumiy o'rta ta'lim maktabining psixologi*

Eshmatova Karomat Botirovna

*Qashqadaryo viloyati Kasbi tuman MMTBga qarashli
48-umumiy o'rta ta'lim maktabining psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada farzand tarbiyasida psixologik yondashuvning ahamiyati, ota-onaning bola shaxsini shakllantirishdagi o'rni hamda oiladagi sog'lom psixologik muhitning tarbiyaga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tarbiya jarayonini tashkil etish, mehr-muhabbat, e'tibor va to'g'ri muloqotning bola ruhiy rivojlanishidagi o'rni tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy psixologik yondashuvlar asosida farzand tarbiyasini samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: farzand tarbiyasi, psixologik yondashuv, ota-ona, bola psixologiyasi, oilaviy muhit, tarbiya jarayoni, ruhiy rivojlanish, muloqot madaniyati, individual yondashuv, emotsional qo'llab-quvvatlash.

Kirish

Farzand tarbiyasi jamiyat taraqqiyotini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Har bir bolaning kelajakdagi shaxs sifatida shakllanishida oiladagi muhit, ota-onaning munosabati hamda tarbiya usullari alohida ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda bolalarni ma'naviy, axloqiy va ruhiy jihatdan barkamol qilib voyaga yetkazish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Shu sababli farzand tarbiyasiga oddiy nazorat yoki talabchanlik nuqtayi nazaridan emas, balki psixologik yondashuv asosida qarash muhim hisoblanadi. Psixologik yondashuv bolaning ichki dunyosini tushunish, uning his-tuyg'ulari, qiziqishlari, ehtiyojlari va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiya jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. Har bir bola o'ziga xos xarakter, temperament va dunyoqarashga ega bo'lgani sababli ularga bir xil yondashuv har doim ham ijobiy natija bermaydi. Ota-onaning bolaga nisbatan mehribonligi, sabr-toqati, samimiy muloqoti hamda ruhiy qo'llab-quvvatlashi bolaning sog'lom psixologik rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Oiladagi sog'lom psixologik muhit bolada o'ziga ishonch, mustaqil fikrlash, mas'uliyat va ijtimoiy faollik kabi sifatlarning shakllanishiga yordam beradi. Aksincha, doimiy tanbeh, qo'pollik, e'tiborsizlik yoki bosim ostidagi tarbiya bola

ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Natijada bolada qo'rquv, tortinchoqlik, agressivlik yoki o'ziga ishonchsizlik kabi holatlar yuzaga keladi. Shu bois farzand tarbiyasida psixologik bilimlarga ega bo'lish va ulardan to'g'ri foydalanish zamonaviy ota-onalar uchun zarur ehtiyojga aylanmoqda. Bugungi kunda pedagogika va psixologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar ham bolaga individual yondashuv asosida tarbiya berishning samaradorligini tasdiqlamoqda. Ayniqsa, bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish, uning fikrini tinglash, rag'batlantirish va emotsional ehtiyojlarini qondirish orqali ijobiy natijalarga erishish mumkinligi ta'kidlanmoqda. Chunki bolalik davrida shakllangan ruhiy holat va tarbiya usullari insonning butun hayoti davomida uning xarakteri, xulqi va jamiyatdagi o'rniga ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, farzand tarbiyasida psixologik yondashuvni qo'llash nafaqat oilaviy munosabatlarni mustahkamlaydi, balki barkamol, mustaqil fikrlovchi va ma'naviy yetuk avlodni voyaga yetkazishga xizmat qiladi. Mazkur maqolada farzand tarbiyasida psixologik yondashuvning mazmuni, uning ahamiyati hamda ota-onalar uchun muhim bo'lgan psixologik tavsiyalar yoritib beriladi.

Asosiy qism

Farzand tarbiyasida psixologik yondashuv bolaning ruhiy holati, hissiy kechinmalari, qiziqishlari va individual xususiyatlarini chuqur o'rganishga asoslanadi. Har bir bola o'ziga xos shaxs bo'lib, uning fikrlashi, dunyoqarashi va xulq-atvori turlicha shakllanadi. Shu sababli tarbiya jarayonida bolalarga individual yondashish muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar farzandining yoshiga, xarakteriga va ehtiyojlariga mos munosabatni shakllantira olsalar, tarbiya samaradorligi yanada ortadi. Psixologlarning ta'kidlashicha, bolaning dastlabki tarbiyasi oilada shakllanadi. Oiladagi muhit bolaning ruhiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehr-oqibat, hurmat va samimiylik hukm surgan oilada ulg'aygan bolalar odatda ijtimoiy faol, o'ziga ishongan va muloqotga kirishuvchan bo'lib voyaga yetadi. Aksincha, oiladagi nizolar, qo'pollik, e'tiborsizlik yoki doimiy bosim bolada salbiy psixologik holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Bunday vaziyatlarda bolalarda agressivlik, qo'rquv, tushkunlik yoki o'z fikrini erkin bayon qila olmaslik kabi muammolar kuzatiladi.

Farzand tarbiyasida samarali muloqot muhim psixologik vositalardan biri hisoblanadi. Ota-onaning bolani tinglashi, uning fikriga hurmat bilan qarashi hamda muammolarini tushunishga harakat qilishi bolada ishonch hissini shakllantiradi. Bola o'zini qadrlangan va tushunilgan his qilsa, u ota-onasi bilan ochiq muloqot qilishga intiladi. Bu esa oiladagi o'zaro ishonchni mustahkamlaydi hamda tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, rag'batlantirish usuli ham psixologik yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bolaning kichik yutuqlarini ham e'tirof etish, uni qo'llab-quvvatlash va maqtash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Doimiy tanqid yoki boshqa bolalar bilan taqqoslash esa

bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir qiladi. Ayniqsa, "sen boshqalarga o'xshamaysan" yoki "sendan hech narsa chiqmaydi" kabi iboralar bolada o'zini past baholash hissini shakllantirishi mumkin. Shu sababli ota-onalar tanbeh berishda ham ehtiyotkor bo'lishlari, bolaning shaxsiyatiga emas, balki uning xatti-harakatiga baho berishlari lozim. Bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish ham muhim masalalardan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalar ko'proq mehr va e'tiborga muhtoj bo'lsa, o'smirlik davridagi bolalarda mustaqillikka intilish kuchayadi. O'smirlar bilan muloqotda buyruqbozlik yoki qattiq nazorat emas, balki tushunish va hamkorlik usuli samarali hisoblanadi. Chunki bu davrda bolalarda shaxs sifatida shakllanish jarayoni jadallashadi va ular o'z fikrining tan olinishini istaydilar.

Zamonaviy texnologiyalar va internet tarmog'ining keng tarqalishi ham farzand tarbiyasiga yangicha yondashuvni talab qilmoqda. Bugungi bolalar ko'p vaqtini telefon, planshet yoki kompyuter qarshisida o'tkazmoqda. Shu sababli ota-onalar farzandlarning internetdan foydalanish madaniyatini nazorat qilishlari, zararli axborotlardan himoya qilishlari hamda ularda kitob o'qish, sport bilan shug'ullanish va foydali mashg'ulotlarga qiziqishni shakllantirishlari zarur. Farzand tarbiyasida psixologik yondashuvning yana bir muhim jihati — bolada mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissini rivojlantirishdir. Bolaga barcha qarorlarni tayyor holda berish emas, balki unga tanlov imkoniyatini yaratish, mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatish kelajakda uning hayotiy ko'nikmalarini shakllantiradi. Shu bilan birga, ota-onaning shaxsiy namuna ko'rsatishi ham tarbiyada katta rol o'ynaydi. Chunki bolalar ko'proq eshitganidan emas, balki ko'rganidan ta'sirlanadilar. Umuman olganda, farzand tarbiyasida psixologik yondashuv bolaning sog'lom ruhiy rivojlanishini ta'minlash, uning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bois ota-onalar tarbiya jarayonida sabr-toqatli, mehribon va ongli yondashuvni qo'llashlari muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, farzand tarbiyasida psixologik yondashuvdan foydalanish bolaning sog'lom ruhiy rivojlanishi, mustaqil fikrlashi va barkamol shaxs bo'lib shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bola tarbiyasida faqatgina nazorat va talabchanlik emas, balki mehr-muhabbat, tushunish, samimiy muloqot hamda individual yondashuv asosiy omillardan biri hisoblanadi. Chunki har bir bolaning xarakteri, qiziqishi va psixologik ehtiyojlari turlicha bo'ladi. Oiladagi sog'lom psixologik muhit bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi, unda ijobiy fazilatlarining shakllanishiga yordam beradi. Ota-onaning farzand bilan do'stona munosabatda bo'lishi, uni tinglashi va qo'llab-quvvatlashi bolada erkin fikrlash hamda mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Aksincha, qo'pollik, e'tiborsizlik va doimiy bosim bolaning ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, turli psixologik muammolarni yuzaga

keltirishi mumkin. Shuningdek, zamonaviy davrda internet va axborot texnologiyalarining keng tarqalishi ota-onalardan yanada hushyor va ongli yondashuvni talab etmoqda. Farzandlarda internet madaniyatini shakllantirish, foydali mashg'ulotlarga yo'naltirish hamda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish bugungi tarbiyaning muhim vazifalaridan biridir. Demak, farzand tarbiyasida psixologik yondashuvni to'g'ri tashkil etish orqali sog'lom, bilimli, ma'naviy yetuk va jamiyatga foydali avlodni voyaga yetkazish mumkin. Shu sababli ota-onalar va tarbiyachilar psixologik bilim va ko'nikmalarni muntazam ravishda boyitib borishlari muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o'smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
9. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
10. Abduqodirov A.A. Axborot texnologiyalari va ta'lim jarayoni. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.